

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ГУНЯК ОЛЕКСАНДРИ ЯРОСЛАВІВНИ
«Приватний і публічний інтереси у праві: теоретико-правове
дослідження»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень

Проблема з'ясування співвідношення, взаємодії та взаємовпливу права та інтересу завжди перебувала в полі зору юристів, філософів, соціологів, політологів. Сучасні суспільно-політичні процеси, в тому числі революційні події 2013-2014 років, завершення збройного конфлікту на Сході України і т. ін., не знімають, а навпаки актуалізують проведення фундаментальних наукових досліджень, присвячених пошуку шляхів гармонійного поєднання особистого і загального, приватного і публічного, досягнення компромісу та забезпечення балансу інтересів, а в підсумку – суспільної злагоди. Саме інтерес, здійснюючи вплив на соціальне управління, визначає зміст правового регулювання та може його змінювати. Дослідження права через інтерес, в тому числі приватний і публічний, по суті означає збагачення методологічних підходів, пов'язаних із розумінням права як соціального регулятора, зумовленого інтересом. З іншого боку, право формує інтереси та їх забезпечує. Чинне законодавство України оперує поняттями «інтерес», «законний інтерес», «охоронюваний законом інтерес». Співвідносячи право і інтерес, законодавець іноді їх роз'єднує, іноді підміняє, а іноді протиставляє. Зазначене знижує ефективність правового регулювання, яке набуває особливих рис, залежно від того, який інтерес реалізується: приватний чи публічний.

Таким чином актуальність запропонованого О.Я. Гуняк дисертаційного дослідження «Приватний та публічний інтереси у праві: теоретико-правове дослідження» не викликає сумнівів.

Теоретико-методологічною основою дисертації є науковий доробок вітчизняних і зарубіжних правознавців у галузі загальної теорії держави і

права та інших галузевих юридичних наук. Серед них: С.С. Алексєєв, Є.О. Гіда, С.Д. Гусарєв, Р. Ієринг, Д.А. Керімов, А.А. Козловський, М.І. Козюбра, В.М. Костицький, Г.О. Мурашин, К.О. Неволін, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, О.В. Петришин, С.П. Погребняк, А.В. Поляков, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун, Б.М. Чичерін та ін.

Окремі аспекти сутності, природи та ролі приватного і публічного інтересів у праві, механізмів та факторів їх реалізації висвітлено у працях таких вчених як І.П. Андрушко, О.А. Банчук, І.В. Венедіктова, О.М. Вінник, Д.І. Голосніченко, О.В. Гончарук, А.М. Колодій, О.Ю. Кондик, А.Є. Кубко, Є.В. Лакушева, О.Ф. Мельничук, І.В. Першіна, М.А. Самбор, В.М. Селіванов, Р.Б. Сивий, В.Ф. Сіренко, В.В. Субочев, Ю.О. Тихомиров, І.А. Тітко, О.І. Чепис, О.В. Шпотаківська та ін.

Разом з тим, сучасний рівень вивчення проблематики приватного і публічного інтересів у праві не в повній мірі відповідає потребам правового розвитку суспільства. Більшість наукових праць присвячені дослідженню окремих аспектів функціонування приватного та публічного інтересів у праві. Недостатньо уваги приділено з'ясуванню сутності, природи, особливостей юридичних конструкцій та співвідношенню інтересів у приватному та публічному, матеріальному та процесуальному праві, узгодженню, врегулюванню конфліктів приватного та публічного інтересів у праві як ключового фактору розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні.

Структура роботи, формулювання об'єкту, предмету, мети дослідження, а також методів вирішення конкретних дослідницьких завдань загалом не викликають зауважень. Метою роботи є узагальнення та розвиток теоретичних знань про сутність, природу та призначення приватного і публічного інтересів у праві, а також їх взаємозв'язок і взаємодію.

Зокрема, для досягнення поставленої мети дисертантка охарактеризувала методологічну основу сучасних досліджень проблематики приватного та публічного інтересу у праві, запропонувала власний методологічний інструментарій відповідно до особливостей предмету дослідження; розкрила дуалізм співвідношення приватного та публічного інтересів у праві, його

сутність та форми прояву; висвітлила правові чинники забезпечення оптимального балансу публічного та приватного інтересу у матеріальному та процесуальному праві з урахуванням особливостей галузевого регулювання; визначила пізнавальні можливості поняття юридичної конструкції приватного та публічного інтересів у праві з використанням динамічного та статичного аспектів його розуміння; сформулювала авторське визначення понять приватного та публічного інтересів у праві; систематизувала наявні наукові джерела з проблематики досліджень приватного та публічного інтересів у праві з використанням критеріїв типу наукового дослідження та предметної сфери його спрямованості; удосконалила наукове положення про наявні у правознавстві критерії поділу права на приватне та публічне; розширила наукові уявлення про обумовленість методів правового регулювання особливостями змісту та рівня суспільних інтересів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією потреб та інтересів соціальних суб'єктів, а предметом - теоретико-правові засади розуміння сутності та ролі приватного та публічного інтересів у праві. Методологічну основу дисертаційного дослідження склали сукупність світоглядних, філософських, наукознавчих, соціологічних і теоретичних засад, методологічних підходів, загальних методів мислення, загальнонаукових, філософських, конкретно-наукових методів, а також принципів наукового пізнання, використання яких забезпечило обґрунтованість і достовірність результатів наукового пошуку (про що йдеться у підрозділі 1.2.).

Дисертаційне дослідження здійснено відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV; Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014 – 2017 рр., затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р; Стратегії сталого розвитку

«Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; пп. 1.2, 1.3 Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011 – 2015 роки, затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 р. № 14-10 та плану науково-дослідної роботи Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького за темою «Закономірності розвитку і функціонування правової держави» (державний реєстраційний номер 0111U006673).

У дисертації сформульовано певні висновки та положення, які дозволять розширити науково-теоретичне уявлення про природу приватного та публічного інтересів у праві, а отже, сприятимуть покращенню правотворчої, правореалізаційної та правоохоронної діяльності в Україні. Основні результати дослідження, що представлені в дисертації, можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – як теоретична основа для подальшого оновлення, поглиблення та узагальнення знань про взаємозв'язок приватного та публічного інтересів у праві, зокрема Інститутом держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України при підготовці матеріалів колективної монографії за результатами виконання науково-дослідної теми «Держава і громадянське суспільство: конституційно-правові засади» (акт впровадження від 10 серпня 2016 р. № 126/314); у правозастосовній сфері – як теоретико-методологічне підґрунтя для формування та аргументації правових позицій суб'єктів правозастосування під час охорони та захисту приватного і публічного інтересів, зокрема Рівненським районним судом Рівненської області (акт впровадження від 23 серпня 2016 р. № 7317); у навчальному процесі – для підготовки навчально-методичних матеріалів і викладання навчальної юридичної дисципліни «Теорія держави та права» в Національній академії внутрішніх справ (акт впровадження від 9 вересня 2016 р.).

Щодо значення змісту основних положень дисертаційного дослідження О.Я. Гуняк «Приватний і публічний інтереси у праві: теоретико-правове дослідження», то в роботі сформульовано низку нових та таких, що набули подальшого розвитку, теоретичних наукових положень та висновків.

В ході дослідження автор приходить висновку, що категорія «інтерес» перебуває в полі зору представників юридичної науки, а також фахівців суміжних сфер гуманітарних знань. Така увага пояснюється важливою роллю, яку виконують інтереси в системі організації соціального життя, а також першочерговістю поставлених перед юридичним співтовариством задач з розбудови державно-правових інститутів, забезпечення гармонійного поступу суспільства.

На думку дисертантки, джерельну базу з проблематики приватного та публічного інтересів у праві доречно диференціювати на певні блоки знань: за предметною належністю, в результаті чого виокремлюються праці філософського, теоретичного характеру, а також галузевого, міжгалузевого та прикладного; за критерієм типу джерела – на доктринальні та нормативні джерела, в яких у тій чи іншій мірі знайшли відображення окремі аспекти порушеної проблематики.

З метою забезпечення достовірності й обґрунтованості результатів опрацювання природи приватного та публічного інтересів у праві в представленому дослідженні на основі викладених у науковій літературі підходів до методології юридичної науки та їх адаптації стосовно предмета і мети наукового пошуку О.Я. Гуняк виокремлено світоглядні, філософські, наукознавчі, соціологічні та теоретичні засади, превалюючі методологічні підходи, загальнонаукові, філософські, конкретно-наукові методи, а також принципи наукового пізнання, вибір і застосування яких спрямовано на всебічне вирішення пізнавальних задач, побудову понятійного апарату дослідження. При цьому доведено доцільність та ефективність використання комплексної методології, що ґрунтується на гармонійному поєднанні аксіологічного, феноменологічного, потребового на інших підходів та методів.

Необхідно погодитись з автором в тому, що вивчення особливостей юридичних конструкцій приватного та публічного інтересів у праві повинно ґрунтуватися на теоретичних підходах до ознак інтересу як правового явища, а також враховувати зміст таких понять як приватність і публічність. Приватний і публічний інтереси у праві за допомогою юридичних конструкцій

характеризуються у двох аспектах: у динамічному – як процеси правового мислення, генезису, уніфікації або диференціації правових знань про сутність та природу публічного та приватного інтересів у праві; у статичному – як сукупність структурних елементів (елементний склад), внутрішня будова приватного або публічного інтересів у праві, як юридичні форми їх закріплення.

В ході дослідження автор приходить висновку, що приватний інтерес у праві – це визнане громадянським суспільством як елемент правопорядку, усвідомлене особою та формально визначене (в нормах та принципах права) прагнення, спрямоване на задоволення індивідуальних потреб, що узгоджуються із загальними потребами (суспільства, держави) та реалізуються добровільно у передбачених правом формах. У свою чергу, публічний інтерес у праві – це визнане державою у структурі правового порядку явище, формально визначене та усвідомлене суспільством прагнення, спрямоване на задоволення загальних (суспільних та державних) потреб, що узгоджуються з індивідуальними та реалізуються у передбачених правом формах.

На думку дисертантки, приватно-публічна дихотомія права є багатоаспектним вченням, що характеризується тривалою історією генези та теоретико-практичною цінністю. Ключове місце серед загальнотеоретичних питань диференціації права на приватне та публічне займає проблема критерію. Представлені в юридичних працях підстави для розмежування приватного та публічного права умовно поділяються на три групи: матеріальні, формальні та комбіновані. У сучасному правознавстві найбільшого поширення набули комбіновані критерії до поділу права на приватне та публічне в різних варіаціях, утворені шляхом поєднання матеріальних та формальних підстав для такого поділу.

Слід підтримати аргументацію та висновок авторки про те, що приватний і публічний інтереси суттєво впливають на зміст методу правового регулювання. Приватний і публічний інтереси відіграють важливу роль у правовому регулюванні суспільних відносин, оскільки на етапі правотворчості

вони як виразники індивідуальних і загальних (суспільних і державних) потреб обумовлюють використання певного виду юридичних засобів та способів впорядкування суспільних відносин. Приватний і публічний інтереси відіграють також значу роль під час вибору правової форми для здійснення соціальної комунікації, слугуючи орієнтиром для суб'єкта правотворчості під час творення майбутнього права.

О.Я. Гуняк переконана, що зміст співвідношення приватного та публічного інтересів як прояву дуалізму в праві полягає в тому, що між публічним і приватним інтересами існує взаємозв'язок. Оптимальне співвідношення публічного та приватного інтересів як у соціальній практиці, так і в правовому регулюванні є необхідною умовою гармонійного розвитку суспільства, окремої особи, ефективності функціонування держави. Формами співвідношення приватного та публічного інтересів у праві є поєднання, гармонізація, компроміс та узгодження.

Дисертантка вважає, що правове впорядкування суспільних відносин за допомогою норм матеріального права спрямовується в ідеалі на забезпечення безконфліктної ситуації, за умов якої відбувається раціональне поєднання приватного та публічного інтересів. У сфері публічно-правового регулювання за допомогою законодавця відбувається формалізація інтересів суспільства, держави, громади, які наділяються правами та обов'язками, діяльність яких спрямована на реалізацію потреб публічного рівня, а у сфері приватно-правового регулювання – формалізація потреб приватного рівня, характерних більшою мірою для індивідуальних суб'єктів.

В підсумку О.Я. Гуняк обґрунтовує, що оптимальний баланс між приватними та публічними інтересами у процесуальному праві є основою використання процесуальної форми та досягається фактичним розмежуванням методів правового регулювання за критерієм їх інструментальних можливостей та здатністю забезпечити гармонію інтересів.

Приватноправові відносини упорядковуються з використанням диспозитивного методу правового регулювання, поширене використання якого

дозволяє стверджувати про формування регулятивного типу загального дозволу. Публічно-правові відносини, спрямовані на реалізацію публічних потреб, упорядковуються з використанням регулятивного типу загальної заборони, при якому законодавець використовує імперативний метод, характерний для сфери владних відносин, де для носіїв влади визначено принцип «заборонено все».

Однак, необхідно зазначити, що дане дисертаційне дослідження, як і будь-який науковий пошук, поряд з позитивними висновками та пропозиціями не позбавлене певних недоліків, що потребують уточнення та врахування під час захисту та подальших наукових досліджень, а саме:

1. З огляду на визначені мету та завдання дисертаційного дослідження, важливим є розкриття сутності, природи та особливостей юридичних конструкцій приватного і публічного інтересів у праві (С. 7). Вирішенню цього завдання присвячені дисертаційні положення підрозділу 1.3 «Сутність, природа та особливості юридичних конструкцій приватного і публічного інтересів у праві». В теорії права загальноприйнятим є підхід, згідно якого юридична конструкція – це розроблена та сприйнята науковцями модель, яка дозволяє теоретично обґрунтувати, нормативно закріпити, знайти у правовому тексті та суспільних відносинах закономірний, послідовний та логічний взаємозв'язок структурних елементів різних правових явищ. На нашу думку, під час захисту дисертаційного дослідження необхідно конкретизувати дисертаційні положення та з'ясувати авторську позицію щодо визначення поняття, структурних елементів юридичної конструкції інтересу, приватного інтересу і публічного інтересу, що у них спільне та відмінне. Адже виникає питання : чи однакова юридична конструкція цих двох видів інтересів?

2. Серед положень наукової новизни, які були удосконалені, дисертантка пропонує уточнення дефініцій приватного і публічного інтересів у праві. Як відомо, лише всебічний та глибокий аналіз основних ознак та властивостей будь-якого суспільного явища в підсумку може надати можливість сформулювати його визначення. З'ясуванню сутнісних та змістовних властивостей та ознак приватного і публічного інтересів в праві у

загальному вигляді дисертантка присвятила все дисертаційне дослідження. При цьому не виправданим видається підхід, згідно з яким О. Я. Гуняк побіжно описуючи юридичну конструкцію публічного і приватного інтересів на с. 78-79, відразу називає їх ознаки та формулює поняття. З'ясування зазначеного важливе в т.ч. і з огляду на дискусійність запропонованого переліку ознак чи структурних елементів приватного і публічного інтересів у праві.

3. Виходячи з аналізу змісту другого розділу, який по суті присвячений аналізу теоретичних засад розмежування публічного і приватного права, формуванню громадянського суспільства та методам правового регулювання, більш ґрунтовного підходу потребує з'ясування значення інтересу у розв'язанні зазначених проблем. Оскільки складається враження, що предметом дослідження є не інтерес у праві, а предмет правового регулювання, публічне чи приватне право та громадянське суспільство. З огляду на це, зроблені дисертантом у підсумку висновки потребують додаткової аргументації. Зокрема, авторка наголошує: «співвідношення приватного та публічного інтересів як прояв дуалізму в праві полягає в тому, що між публічним і приватним інтересами існує взаємозв'язок і взаємозалежність – без задоволення публічного інтересу неможливо реалізувати приватний інтерес і забезпечити цілісність, стабільність і нормальний розвиток суспільства та держави в цілому» (С. 139). Підтримуючи в цілому загальний висновок такого висновку, додаткової аргументації потребує переконання авторки в тому, що «без задоволення публічного інтересу неможливо реалізувати приватний інтерес», адже приватні інтереси у підсумку формують публічні і. т. ін.

4. Важливим з точки зору розвитку понятійно-категоріального апарату теорії держави і права є визначення форм співвідношення приватного та публічного інтересів у праві. Проте дисертантка обмежилась лише формулюванням їх назв, а саме: поєднання, гармонізація, компроміс, узгодження (С. 139). Проведення аналізу зазначених форм з точки зору визначення їх поняття та характерних ознак дозволило б їх порівняти та

значно посилило теоретико-методологічні засади запропонованого дослідження та його висновки.

5. Не піддаючи сумніву важливості охоплених дисертаційним дослідженням кола питань та з огляду на вже існуючий у юридичній, філософській та соціологічній науці доробок із вивчення інтересу як явища та категорії, важливим було б проведення ґрунтовного дослідження проблем пов'язаних із реалізацією приватного та публічного інтересів, механізму, форм, етапів, чинників, правового та інституційного забезпечення.

Згадані зауваження потребують пояснень автора під час захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді, проте, в цілому, не впливають на високу оцінку проведеного дисертаційного дослідження і не перешкоджають оцінити його як завершену наукову роботу, яка вирізняється науковою новизною, в котрій вирішена актуальна наукова проблема, що полягає у розробці основних положень загальнотеоретичної концепції природи приватного та публічного інтересів у праві.

Положення та висновки дисертаційного дослідження є науково обґрунтованими та достовірними.

Дисертація та автореферат відрізняється чітким формулюванням думок, що свідчить про відповідний професійний рівень та наукову спроможність дисертанта.

Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження відображені у п'яти наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, двох статтях – у наукових виданнях інших держав, а також у п'яти тезах доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації зумовлена метою та задачами дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (283 найменувань, розміщених на 27 сторінках), одного додатку (на чотирьох сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 232 сторінки, з них основного тексту – 201 сторінка.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, за якою вона подається до захисту, а зміст автореферату - основним положенням дисертації.

В цілому дисертаційне дослідження «Приватний і публічний інтереси у праві: теоретико-правове дослідження» відповідає затвердженим постановою Кабінету Міністрів України вимогам від 24 липня 2013 р., № 567, а її автор – Гуняк Олександра Ярославівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук,

професор,

вчений секретар

Інституту держави і права ім. В.М. Корецького

НАН України

— Н.М. Пархоменко

